

աղւոր շինած է, որ Սոսկոֆին կայսրը Աննա էր նէ, աս պալատէն չէր ուզեր զատվիլ, իրեն զբօսանքի տեղ ըրած էր :

Ըսոնց նման երեսունէն աւելի պալատներ ալ կան, որ մեկըմէկէ աղւոր շինած, ու շատը գեղեցիկ պարտէզներով ալ զարդարած են. թէպէտ հանգրվաններուն տներուն ալ մեծ մասը մէյմէկ պալատ կընմանին, բայց ասոնք չափէ դուրս մեծ ու գեղեցիկ են :

ԳՎՈՒԽ Թ :

Կայսեր պանը Խարգուորուլէր, պաշտօնատէրները, Բիկնապահ զօրքը, ու պանուպան պապայ Խարգէրը, Կամ շշանները :

1. Կայսեր պալատին պաշտօնատէրները աս կարգով են. չորս մեծ պաշտօնատէրներ կան, որոնց իշխանութե տակն են՝ պալատի ութը պաշտօնատէրները, չորս տեսակ թիկնապահ զօրքերը, բոլոր (օռտինէները) կարգերը, 247 գաղտնի խորհրդականները, 1457 սենեկապետները :

Մեծ պաշտօնատէրներու մէջ առաջինը կայսեր տանը հազարապետն է : Ըսոր հրամանին տակն են չորս տեսակ թիկնապահ զօրքերուն հազարապետները. պալատին բոլոր ծառաները. կայսեր տանը հազարապետութե դիւանը. վեց խաղաղութե

ու պատերազմի հրեշտակները, մատուռները, բժիշկները, պալատին ելքին մուտքին հաշիւները, և ութը պալատական պաշտօնատէրները, որոնք են խոհակերը, գրքապետը, արծաթներու վերակացուն, մէնամարտութե վարպետը, որսորդապետը, ճարտարապետը, երգիչներու գլուխը, ու հանդիսութիւններուն կարգաւորողը:

Արկորդը առաջին սենեկապետն է. կայսեր, կայսերուհւոյն կամ իր զաւկըներուն հետ խօսել ուզող՝ պէտք է որ ասոր ձեռքովը յառաջ հրաման խնդրէ: Կայսեր խոստովանահայրը, բժիշկը, անձնական երկիրները, ու ուրիշ ելքերը ու մուտքերը, հին ստակներուն թանգարանը, մեծագին բաներուն գանձը, կենդանիներուն ու թռչուններուն տեղը, Պէլվէտէրը եղած պատկերները ու զըխերը, զէնքերը, պալատին արհեստաւորները, բոլոր ուրիշ սենեկապետները, սուրհանդակները, դռներուն պահապանները, կայսերական թէատրոնները, և ուրիշ ասոնց նման բաները բոլոր ասոր հրամանին տակն են:

Արրորդը կայսեր տանը մեծ սպարապետն է, որուն պաշտօնը դրսի թագաւորներուն դեսպաններուն ու իրենց մարդիկներուն դատաստանը տեսնել ու պալատին վերաբերեալ մարդիկները՝ յանցանք մը բրած կամ պաշտօնին աղէկ չհկատարած ատեննին՝ պատժելն է:

Չորրորդը ակոռապետն է. Սեննային բո-

լոր կայսերական ակտոները, 2,000էն աւելի կայսերական ձիերը, 1,000էն աւելի կառքերը. 13 ազնւական տղաքները, որ պալատը կը ծառայեն. ձի հեծնել սորվելու վարժարանները. ձիերուն ու կառքերուն զարդերը. կայսերական նաւապետութիւնը. ու ասոնց նման ուրիշ պաշտօնները կամ պաշտօնատէրները ասոր իշխանութեւն տակն են: Այսպէս Վայսրուհույն, ժառանգին, կայսեր ուրիշ զաւակներուն, եղբայրներուն ու քրոջտղոյք մասնաւոր օրէնք մը չի կայ՝ որ այսչափ ծառայ ունենան, կայսեր կամքէն կախած է:

2. Այսպէս չորս տեսակ թիկնապահ զօրք ունի, որոնց պաշտօնը կայսեր անձը ու պալատը պահպանելն է. ու չորսը չորս տեսակ միակերպ զգեստ ունին: Առաջին տեսակին զինուորները բոլոր գերմանացի են, ու գերմանիայի ազնւական թիկնապահք կը լայնին: Ասոնք բարակ կարմիր չուխայէ սև խափֆէյէ եսխաններով զգեստ կը հագնին, որ բոլոր ոսկիով զարդարված են, գլուխնին ոսկի ժապաւէններով (չէրիտներով) բարձր շափղայ կը դնեն, գեղեցիկ ձերմակ չուխայէ վարտիկ կը հագնին, ու ետեւը մահմուդով երկայն կօշիկ ունին, ու մէջքերնին մէյակ սուր կախած է: Աս տեսակին հասարակ զինուորները հասարակ զօրքերուն հարիւրապետներն են, ու մինակ ան հարիւրապետները ասոնց մէջը կրնան գրվիլ, որոնք որ պատերազմներուն մէջը շատ քաջութիւններ ըրած են: Բոլորը ութսուն

Տողի են, հասարակ տառն կառքերով կերթան, բայց հանդիսութեն տառնները միօրինակ սև ձիեր կըհեծնան, ու բոլորը ընտիր խոշոր մարդիկներ են, հագուստնին փառաւոր ու ձիերնին զարդարած ըլլալով շատ շքեղ ու փառահեղ կերևնան:

Երկրորդիները բոլոր Սաճառ են, ու Սաճառի աղնըւական թիկնապահ զօրք կըսլին, ու բոլոր աղնըւականներու տղաքներուն մէջէն երկան հասակաւ քաջ երիտասարդներ են, իրենց հասարակ զինւորին պատիւը հարիւրապետի պատիւ է, ու քանի մը տարի ասանկ ծառայելէն ետքը, զինւորներուն վրայ հարիւրապետ կըլլան: Օգեստնին Սաճառի ձևով է. գեղեցիկ կարմիր չուխայէ վերարկու ու վարտիք կըհագնին, որ արծաթներով զարդարւած են, մահմուզներով գեղեցիկ կօշիկներ կըհագնին, կռնակնին ձախ ուսերնէն աջ թևերնուն տակը ընծու (ղապլանի) կաշի կըծրգեն, գլուխնին երկու թիզ երկայնութի գեղեցիկ մուշտակէ (քիւրքէ) գլխարկ կըգնեն, ճակատնին ճերմակ փետուրներով ոսկի յաղթանակ (չէլէնկ) կըխօթեն, մէջերնին սուր կախած, ու ձիերնին բոլոր միօրինակ ճերմակ ձիեր են, ձիերուն վրան արծրթով բանւած կանաչ չուխաներով ու գեղեցիկ զարդերով զարդարած են: Մտնք յիսուն հօգի են ու կարգով կայսեր սենեակին դռան ձախ կողմը ու գերմանացիները աջ կողմը սրերնին ձեռքերնին կըսպասեն:

Երրորդինը՝ զօրքի մէջէն ընտրած բոլոր ստորին հարիւրապետներ են . ասոնք ալ կարմիր զգեստ կը հագնին, բայց ոսկին անանկ հարուստ չէ . գլուխնին ոսկի ժապաւէններով ու կանաչ փետուրներով զարդարած բարձր շափսայ կը դնեն . ոտք կերթան, պալատին դրսի տեղանքը կը սպասեն, ու ութսուն հոգի են :

Չորրորդինները՝ հասարակ զինուորներուն ու տասնապետներուն մէջէն քաջութեւն համար արժըթէ միտալ առնողներէն են . երկու հարիւր հոգի են . ու ամէն օր քառասուն հոգի կը փոխվին, կայսեր պալատին դռները ու ճամբաները կը սպասեն . շշկոց ընողները ու կասկածաւոր մարդիկները կը վռնտեն : Բարթէն, Շէնպրուն ու Լաքսէն պուրկ ըսված պարտէզներն ալ ասոնք կը պահպանեն : Ոսկի կոճակներով ու սև եախայով երկնագոյն զգեստ կը հագնին, ճերմակ վարտիք, սև կօշիկ կը հագնին, ոսկի ժապաւէնով բարձր շափսայ կը դնեն, մէյմէկ հրացան ու սուր ունին : Ըստ տեւսակը 1802ին գրվեցաւ :

3. Կայսեր անւան օրը կայսեր շնորհաւորելու համար իննէն ինչվան 11 ժամը բոլոր գերմանացի ու մաճառ թիկնապահները՝ բոլոր վերը դրված գլխաւորները իրենց իշխանութեւնը տակը եղած պաշտօնատէրներով, եպարքոսը, քաղքին արքեպիսկոպոսը, ուրիշ տէրութիւններու ղեսպանները, իշխանները, սպարապետները, ու կայսրութեւն բոլոր

մեծամեծները ամէն մէկը իրենց պատուոյն ու պաշտօնին զգեստներովը փառաւոր հագված կերթան կրժողվին, կայսեր ու բոլոր իր ցեղին բարեմաղթութի կրնեն: Այսրն ալ ան օրը գեղեցիկ ակն քարերով զարդարած սպարապետի զգեստ կը հագնի:

Եւամբ տասնըմէկին կայսրը բոլոր տնով տղոց մով՝ եկօղներուն հետ մէկ տեղ պալատին մատուռը կերթայ, պատարագ կը տեսնէ: Տասվերկուքին իր տնով ու տղոցմով սեղան կը նստի: Ասիկա կէս ժամ կը տևէ, ու ան ատենը գեղեցիկ մուզիգայներ կը լան. աս եկած մարդիկները մէկզմէկու ու կայսեր հետ կը խօսակցին, ու վերջը տեղերնին կերթան:

Ով որ կայսեր ու բոլոր ցեղին, պալատին մարդիկներուն, ու բոլոր ազնւականներուն զարդերը, գեղեցիկ կառքերը, ձիերը, ձիերուն զարդերը ու սպասաւորներուն տեսակ տեսակ հագուստները տեսնել կուզէ նէ, պէտք է որ յառաջ պալատին մեծ հրապարակը կենայ, վերջը պալատը մտնէ, որ դիւրաւ հրաման կրնայ առնել:

4. Ինը տեսակ կարգեր (օտարինէ) կան, որ կայսրը ինքը անձամբ կամ ուրիշին ձեռքովը պատերազմի կամ քաղաքական բանի մէջ քաջութի մը կամ օգտակար բան մը ընողին կուտայ: Ասոնց եօթը առաջինները կարգ (օտարինէ) կըսվին, ու թերօրդը՝ Քաղաքական պատուոյ խաչ կըսվի, ու իններօրդը՝ Քաղաքական պատուոյ մարտը կըսվի:

Առաջինը՝ Ոսկե Գեղձան կարգ կըսվի, որ կայսրը շատ մեծ գործք մը ընող իշխաններուն ու ասպետներուն կուտայ, անոր համար հիմայ բոլոր տեղութէ մէջը աս կարգէն մինակ 45 հոգի կան, որ հասարակ օրերը կուրծքերնուն վրայ ոսկի գառն մը կըկախեն, բայց մեծ հանդէսներուն կարմիր խատիֆէյէ ոսկի շղթաներով երկայն ու փառաւոր զգեստ կըհագնին:

Երկրորդը՝ Սարիամ (Թերեղիայի) կարգ կըսվի, որն որ Սարիամ (Թերեղիա կայսրուհին դրած է որպէսզի պատերազմի մէջ քաջութի ընող հարիւրապետներուն ու հազարապետներուն տրվի. աս կարգը իրեք աստիճան ունի, որ կայսրը իրենց բրած քաջութիներուն մեծութի կէօրէ կըբաժնէ. իրեքին նշաններն ալ ձախ կուրծքին վրայ կախելու իրեք տեսակ ոսկի խաչեր են: Կայսրը առաջին աստիճանը ունեցողին՝ իր թոշակէն ՚ի զատ տարին 1,500 արծաթ ֆիօրին ալ կըվճարէ, երկրորդին՝ 800, երրորդին՝ 400, երբեմն 600 մասնաւոր կըվճարէ. երբօր իրենք կըմեռնին նէ իրենց կանայքը կէսը կառնուն. ասոնք շատուր են:

Երրորդը՝ Սաճաուի եք Սպե-ճանուին կարգն է, նոյն Սարիամ (Թերեղիայէն) դրված, որ իրենց պաշտօնը լաւ կատարող քաղաքական պաշտօնատէրներուն կըտրվի. ասոր նշանը ոսկի խաչ մըն է, մէկ երեսը՝ Սարիամ (Թերեղիա. Հրապարակական արդիւնքի վարչ, ու մէկ ալ երեսը՝ Եւտալին եք Սպե-

ժամանակ աստիճանային լեռագետի, գրված է: Աս
ալ իրեք աստիճան ունի, իրեքին խաչերն ալ տար-
բեր են, որ լայն ժապաւէնով աջ ուսէն ձախը
կրճգվի: Ասոնք ալ 200ի չափ կան:

Չորրորդը՝ Եղեաթէն թիւրեղային կարգն է,
որ շատ ատեն զինւորութիւն մէջ կեցող ու յանցանք
չընօղներուն կը տրվի, որոնք իրենց ատենը պատե-
րաղժ չըլլալէն քաջութիւնին ցըցընել չեն կրցեր:
Ալ խաչ մըն է, ճերմակ անկիւններով, որ սև կա-
պով զգեստին կօճկելու ծակէն կրկախեն:

Հինգերորդը՝ Եսողանի խաչ կարգ կըսվի.
ասիկա պզտիկ ոսկի խաչ մըն է կըր աստղի վրայ,
որ արդիւնքի մը համար կայսրուհին մեծ տիկիննե-
րուն կուտայ, որն որ Քնի խաչին յիշատակի համար
կուրծքերնուն ձախ դին կրկախեն:

Վեցերորդը՝ Եթ Էթուրասի կարգն է, որ հի-
մակվան կայսրը 1808ին իր հօրը Էթուրասին յի-
շատակին համար հաստատած է, ասիկա իրեք աս-
տիճան ունի, ու մէկ օգտակար գործքի համար
կը տրվի, ու աղնըւական ռամիկ չինայվիւր, երբեմն
դրսեցիներուն ալ կը տրվի, որուն նշանը աստղ մըն
է, վարի դին խաչ կախած. կուրծքերնին վրայ
իրեք աստիճանն ալ իրեք տեսակ կրկախեն:

Եօթներորդը՝ Եթիւն Էթի կարգ կըսվի, որ
Խտայիայի թագաւորութիւն թագին նշանն է. երբոր
կայսրը 1814ին յաղթութիւն վարիզ մտաւ, ու հոն
ըրած խաղաղութիւն զօրութիւնը Խտայիա առաւ նէ՝

ասիկայ նորէն հաստատեց, որ ժողովորդեան՝ կամ
 թագաւորութեն մեծ բարիք մը ընօղին կը տրվի,
 ազնւրական ռամիկ չինայլիք, ասոր նշանը երկու
 գլխով արծիւ մըն է, որուն տակը երկնագոյն վա-
 հան կախած է, ու իրեք աստիճան ունի:

Ութերորդը ու իններորդը Ուլի Ժոսու ու Ուս-
 կէ Ժոսու կը սվին, որ կայսերական պաշտօնի մէջ
 շատ տարիներ հաւատարմութեամբ ծառայօղնե-
 րուն կը տրվի:

ԳՎՍԻՍ Ժ:

Կայսերական ու յաղատական պաշտօնները:

1. **Մ**էն խորհուրդներուն ու դատաստան-
 ներուն առաջինը ու գլխաւորը՝ կայսերական ատեա-
 նը (տիւլանն) է, որ բոլոր տէրութեն ներսի ու
 դրսի մեծ բաներուն վրայ որոշում կուտայ: Ըսոր
 խորհուրդներուն մէջը կայսրը անձամբ կը գտնըվի,
 ուրիշ անձինքները՝ տէրութեն չորս մեծ ատեաննե-
 րու գլուխներն են. ասոնց օգնիչ տրված են տէ-
 րութեն տասնըմէկ խորհրդականները, ու անոնց
 իշխանութեն տակը եղած խորհրդականները. իրենց
 խորհրդեան ատենը կայսեր կամքէն կախած է.
 խորհուրդին տեղն ալ պալատին մէջը առաջին գա-
 լիթն է: Ըս ատեանը 1801ին հիմակվան կայսեր
 ատենը դրվեցաւ: